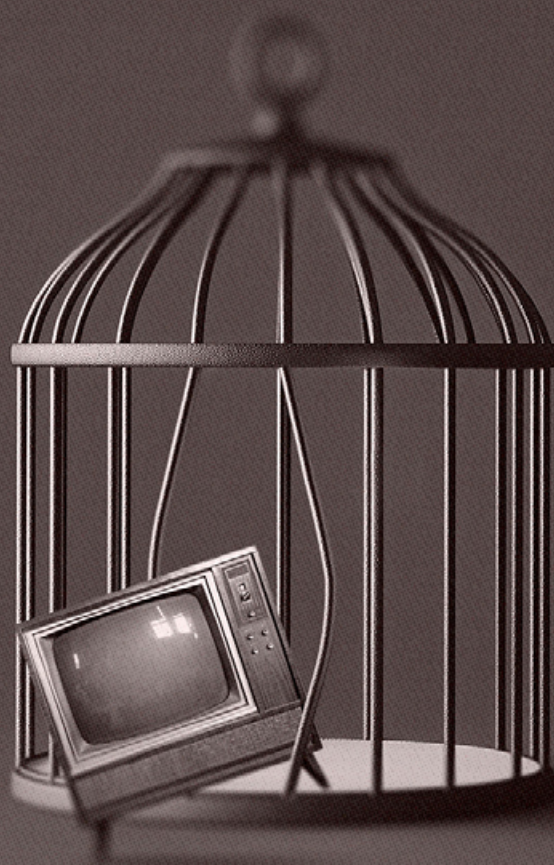

Emisija „Ljudi i događaji“:

analiza (ne)ispunjenih
standarda javnog servisa RTCG

Kingdom of the Netherlands

Podgorica, 2025.

Centar za
građansko
obrazovanje

Centre
for Civic
Education

Emisija „Ljudi i događaji“: analiza (ne)ispunjenih standarda javnog servisa RTCG

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Autor:

dr Adnan Prekić

Urednica:

Daliborka Uljarević

Saradnici i saradnice:

Nikola Đurašević

Nikola Obradović

Tijana Vukčević

Jovana Radulović

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

ISBN 978-9940-44-079-4

COBISS.CG-ID 33513988

Ova publikacija dio je projekta "Mediji za demokratiju: jačanje nezavisnosti RTCG-a za budućnost Crne Gore", koji Centar za građansko obrazovanje (CGO) sprovodi uz podršku Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Holandije.

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost CGO-a i autora i ne odražava nužno stavove Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Holandije.

Emisija „Ljudi i događaji“:

analiza (ne)ispunjenih
standarda javnog servisa RTCG

Sadržaj

5 Sažetak

6 Metodologija

8 Nalazi istraživanja

8 — Zastupljeni i zanemareni

10 — Kultura zaborava: marginalizacija
crnogorske državnosti i istorije

14 — Izgubljeno naslijeđe: kako su antifašističke
teme potisnute u drugi plan?

17 — Traume i mitologija: reinterpretacija devedesetih

23 — Nejasne granice istine

25 Zaključci preporuke

01 Sažetak

Analiza sadržaja emisije *Ljudi i događaji*, emitovane tokom 2024. godine na RTCG, ukazuje na ozbiljne konceptijske i uredničke nedostatke u selekciji, prezentaciji i interpretaciji informacija.

Umjesto da ispunjava svoju naučno-obrazovnu funkciju kroz tačne, naučno utemeljene i nepristrasne sadržaje, u emisiji dominira izražena politička i ideološka pristrasnost, uz selektivno izdvajanje informacija koje oblikuju narativ u skladu sa aktuelnim političkim interesima.

Zabilježeno je i afirmisanje revizionističkih tumačenja istorijskih događaja, koja nisu usmjerena ka edukaciji i podsticanju kritičkog mišljenja, već reflektuju dnevno-političke i ideološke agende.

Posebno zabrinjava marginalizacija crnogorskog kulturnog i istorijskog identiteta, relativizacija antifašističkog nasljeđa i iskrivljena interpretacija događaja iz 90-ih godina prošlog vijeka, čime se podriva potencijal javnog servisa RTCG da objektivno informiše i obrazuje javnost.

02

Metodologija

Analički okvir: smjernice i ciljevi analize

Osnovna funkcija analize je kritički osvrt na selekciju i sadržaj emitovanih informacija u emisiji *Ljudi i događaji* za 2024. godinu, kako bi se procijenila edukativna vrijednost sadržaja i usklađenost sa konceptom naučno-obrazovnog programa, fokusiranih na naučnost, provjerljivost informacija, relevantnost i utemeljenost. Specifični zadaci analize su provjera prezentovanih informacija u kontekstu njihove politizacije, senzacionalizma i mitologije. U najkraćem, cilj analize je ukazati da li je emitovani sadržaj utemeljen na kredibilnim i pouzdanim izvorima, odnosno da li kao takav ovaj segment programa RTCG-a može imati edukativnu ulogu i podsticati na kritičko promišljanje.

Uzorak

Istraživanje je obavljeno na osnovu materijala koji je tokom 2024. godine emitovan u emisiji *Ljudi i događaji* na Javnom servisu RTCG. Preciznije, bilo je 2431 objava, prosječno 6,66 objava dnevno. U strukturi informacija dominiraju one kojima se referira na značajne istorijske događaje, pojedince i procese. Značajan prostor posvećen je datumima rođenja i smrti značajnih ličnosti, istaknutih umjetnika, stvaralaca, političara i sportista. Obuhvaćene su i informacije koje referiraju na teme kulture i umjetnosti, naučnih i tehnoloških otkrića, sportskih događaja i postignuća, kao i niz informacija iz popularne kulture u oblasti muzike, filma, digitalnog i multimedijalnog stvaralaštva.

2431

objava je emitovano u emisiji *Ljudi i događaji* na Javnom servisu RTCG tokom 2024. godine

Teorijski okvir i pretpostavke

Iako u Programsko–produkcijom planu RTCG¹ za 2024. godinu nema detalja o emisiji *Ljudi i događaji*, nesumnjivo je da ona po svom sadržaju i funkciji pripada segmentu naučno–obrazovnog i historiografskog programa. Tako pozicionirana emisija *Ljudi i događaji* ima snažan uticaj na oblikovanje svijesti gledalaca o ovim temama, posebno najmlađih, što kreira legitimno očekivanje da bude edukativna, objektivna, utemeljena na naučnim i provjerljivim saznanjima. Teorijski okvir analize sadržaja emisije zasnovan je na tezi da je ozbiljnost i značaj ovog programa zahtijevao da se u njegovoj pripremi angažuju relevantni stručnjaci, kako bi ovaj sadržaj naučno–obrazovnog programa ponudio kredibilan, objektivan i aktuelan materijal, zasnovan na naučno provjerljivim izvorima, lišen politizacije, mitologije i senzacionalizma. Objektivan i akademski pristup podrazumijeva tačno, provjerljivo i istinito informisanje javnosti, kao preduslov podsticanja gledalaca na kritičko razmišljanje i konstantno preispitivanje istorijskih i naučnih tema.

Metodološki pristup

Primijenjena su dva metodološka pristupa – kvalitativna i kvantitativna analiza, kako bi se obezbjedila sveobuhvatna i statistički precizna obrada prezentovanih informacija. Kvantitativna analiza je omogućila izdvajanje specifičnih tema i sadržaje koji se učestalo pojavljuju, odnosno lociranje onih tema i sadržaja koji nijesu adekvatno zastupljeni ili su izostavljeni. U drugoj fazi, upotrebom metode kvalitativne analize bavili smo se sadržajem i interpretacijom objavljenih informacija koje bi omogućilo prepoznavanje dominantnih narativa i diskursa, ali i traganje za informacijama u kojima je izostavljen istorijski kontekst kako bi se, selektivnim izborom tema i činjenica, oblikovao narativ lišen objektivnog i tačnog informisanja. Prezentovanje istorijskih podataka bez šireg konteksta može dovesti do iskripljenog i nepotpunog razumijevanja prošlosti, zbog čega je prepoznavanje takvih sadržaja bio važan element ove analize.

Rezultati analize predstavljeni su u pet tematskih cjelina – *Zastupljeni i zanemareni; Kultura zaborava: marginalizacija crnogorske državnosti i istorije; Izgubljeno naslijeđe: kako su antifašističke teme potisnute u drugi plan; Traume i mitologija: reinterpretacija devedesetih; Nejasne granice istine*. Ovo je urađeno sa procjenom da ove tematske cjeline ukazuju na ključne aspekte izvještavanja i otvaraju perspektivu temeljnog razumijevanja i sagledavanja širih društvenih i medijskih obrazaca. Upravo takav pristup, omogućava identifikovanje ključnih sadržaja prezentovanih u emisiji *Ljudi i događaji*, kao i njihov očekivani uticaj na percepciju javnosti.

¹ Izvor: https://rtcg.me/upload//media/2024/2/14/14/41/460/1647784/PP_PLAN_RTCG_2024_12032024.pdf, pristupljeno: 20. marta 2025.

03

Nalazi istraživanja

Zastupljeni i zanemareni

Iako je istraživanje fokusirano na analizu kvalitativnog sadržaja prezentovanih informacija, evidentna je disproporcija u zastupljenosti određenih tema koje su birane po nacionalnom ključu. Nedovoljna je zastupljenost sadržaja iz crnogorske istorije i kulture, kao i očigledna marginalizacija, odnosno promocija određenih sadržaja, što je zahtijevalo poseban osvrt na ovaj segment.

Od naučno-obrazovne emisije na crnogorskom javnom servisu očekivalo bi se da u fokus stavi ono što je nasljeđe, istorije i stvaralaštvo Crne Gore. Stoga je nejasno zašto se tek svaka peta informacija odnosi na teme i pojedince vezane za crnogorsku istoriju, kulturu, nasljeđe i stvaralaštvo. Naime, od ukupno 2431 informacije u ovoj emisiji tokom 2024. godine svega je 520 koje referiraju na crnogorsku istoriju, nasljeđe, kulturu i stvaraocce, što čini 21 % ukupnog broja objavljenih informacija.

Preispitujući ovakav odnos informacija, jedna pretpostavka bila je da su priređivači objavljenog sadržaja u emisiji *Ljudi i događaji* imali potrebu da istaknu određene teme iz svjetske istorije, civilizacije kulture, i sl. Međutim, detaljnija analiza potvrdila je drugu tezu – selekcija informacija bila je pod snažnim i problematičnim političkim i ideološkim uticajima.

Tako je detaljnom analizom sadržaja identifikovan je nekritički, politički i ideološki obojen izbor sadržaja koji ističe određene nacionalne zajednice, dok druge potpuno zanemaruje.

Tokom 2024. godine u ovoj emisiji objavljeno je 239 informacija koje referiraju na rusku istoriju, kulturu ili druge vezane aspekte. Te informacije čine 9.8 % ukupnog broja informacija i u očitaj su nesrazmjeri sa svim drugim državama i kulturama na svijetu koje su predstavljene kroz ovu emisiju.

Od ukupno 2431 informacije u ovoj emisiji tokom 2024. godine svega je 520 koje referiraju na crnogorsku istoriju, nasljeđe, kulturu i stvaraocce – 21 %.

Naglašena disproporcija u sadržaju vezana je i za najbliže susjede, odnosno države sa kojima se Crna Gora graniči (Albanija, Kosovo, Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina). Na njih se odnosi ukupno 287 objava, a čak 230 ili nevjerovatnih 80 % odnosi se na informacije iz Srbije. Tokom 2024. godine, informacije u kojima se referira na istoriju, naslijeđe, kulturu i stvaraoce iz drugih susjednih država raspoređene su na sljedeći način: Hrvatska – 29; Bosna i Hercegovina – 22; Kosovo – 5; Albanija 1.

Dotadni problem u nesrazmjeru predstavljanja prvih susjeda Crne Gore u ovoj emisiji je i struktura informacija za određene države. Na primjer, za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo, a djelimično i za Hrvatsku, pojavljuju se informacije koje na problematičan način tretiraju naslijeđe 90-ih, kao i naslijeđe Drugog svjetskog rata, a koje bez sumnje nijesu u kontekstu održavanja dobrosusjedskih odnosa, adekvatnog i objektivnog izvještavanja. Osvrt na te sadržaje dat je u posebnom dijelu ove analize.

Takođe, očigledan je i nesklad između informacija o vjerskim zajednicama, u kojima dominiraju objave vezane za Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC). Za razliku od tretiranja SPC, za koju su navedeni najznačajniji predstavnici i događaji vezani za istorijat ove vjerske zajednice, iz istorije Katoličke crkve objavljena je samo informacija² o potpisivanju Konkordata između Crne Gore i Vatikana 1886. godine. Sve ostale informacije povezane sa Katoličkom crkvom se odnose isključivo za događaje iz opšte istorije Evrope i ulogu te crkve u njoj, kao i nekoliko osoba koje je Katolička crkva proglasila za svetitelje. Zanimljiva je i terminologija koja se koristi u objavama³ vezanim za SPC, jer se smrt nekog pojedinca objašnjava kao "upokojenje". Termin "upokojenje" imaju vjersku konotaciju i uglavnom se koristi u religijskim kontekstima, dok bi u naučnom i obrazovnom diskursu bilo prikladnije koristiti neutralne termine. O istorijatu i nasljeđu Islamske vjerske zajednice i Crnogorske pravoslavne crkve (CPC) u 2024. godini nije objavljena nijedna informacija.

**Naglašena
disproporcija u
sadržaju vezanom
za najbliže susjede
– od ukupno 287
objava, čak 230 (80
) odnosi se na
informacije iz Srbije.**

2 18. avgusta 1886. u Rimu je potpisan Konkordat između Svete Stolice i crnogorske Vlade, kojim su definisani javnost i sloboda djelovanja Katoličke crkve u Crnoj Gori. Prvi barski nadbiskup bio je Šimun Milinović.

3 1235. godine upokojio se Sveti Sava, utemeljivač Srpske pravoslavne crkve, države i školstva.

12. maja 1671. godine u manastiru Ostrog upokojio se Vasilije Jovanović – Sveti Vasilije Ostroški Čudotvorac, pravoslavni svetitelj, episkop zahumski i srpski.

20. maja 1714. u Čeliji piperskoj upokojio se pravoslavni svetitelj Sveti Stefan Piperski. Rođen je u selu Kuta u Župi nikšićkoj. Zamonašen je u manastiru Morača, gdje je postao iguman. Nakon što su ga Turci protjerali, nastanio se u Trmanju, a pred novim naletom prešao je u Pipere i sagradio crkvicu Roždestva presvete Bogorodice, na mjestu zvanom Gospođina voda, gdje je ostao do upokojenja.

Primjeri neprikladne i neprecizne terminologije pojavljuju se i u mnogim drugim informacijama, a što ograničava pružanje jasne, precizne i razumljive informacije kakve se očekuju od naučno-obrazovne emisije. U tom okviru, jedan od najčešćih problematičnih izraza je upotreba termina "Turci", kojim se misli na djelovanje "Osmanskog carstva". Ovaj je termin u kritičkoj historiografiji davno odbačen jer može dovesti do zabune i pogrešnih zaključaka, a koristi se isključivo u pojednostavljenom i nepreciznom kontekstu.

Upotreba netačnih ili nepreciznih termina u naučno-obrazovnim emisijama umanjuje kvalitet informacija koje se prenose publici i zato je imperativ korišćenje pravilnih izraza koji omogućavaju precizno predstavljanje istorijskih činjenica i procesa, a to izostaje u emisiji *Ljudi i događaji*.

Kultura zaborava: marginalizacija crnogorske državnosti i istorije

Osim relativno skromnog broja informacija vezanih za Crnu Goru, analiza sadržaja emisije *Ljudi i događaji* za 2024. godinu, ukazuje na pokušaj zapostavljanja i marginalizacije crnogorske državnosti i istorije.

Emisije i sadržaji koji imaju formu naučno-obrazovnog karaktera podrazumijevaju izdvajanje, predstavljanje i tumačenje najznačajnijih događaja iz crnogorske istorije, kulture, tradicije i naslijeđa, kao i najznačajnijih pojedinaca, događaja i procesa. No, autori emisije ignorisali su i preskočili neke od ključnih događaja, ličnosti i procesa koji imaju suštinsko značenje za savremeni crnogorski identitet, nasljeđe i istoriju Crne Gore.

Dodatni problem u prezentaciji i interpretaciji predstavlja izbor objavljenih sadržaja, koji je često zasnovan na poluinformacijama i selektivnom prikazu činjenica, čime se stvara iskrivljena slika istorijskih događaja. Tako su informacije o najznačajnijim crnogorskim vladarima uglavnom nepotpune, fokusirane na trivijalne i irelevantne detalje iz njihove biografije, čime se onemogućava široko i kontekstualizovano sagledavanje njihove istorijske uloge i značaja za crnogorsku tradiciju, kulturu i istoriju.

Nepreciznosti i nedostaci registrovani su i u objavama u kojima su pomenuti određeni crnogorski vladari.

Informacije o najznačajnijim crnogorskim vladarima uglavnom nepotpune, fokusirane na trivijalne i irelevantne detalje iz njihove biografije, čime se onemogućava široko i kontekstualizovano sagledavanje njihove istorijske uloge i značaja za crnogorsku tradiciju, kulturu i istoriju.

Najočigledniji su oni vezani za informaciju⁴ o smrti jednog od najzačajnijih vladara dinastije Petrović-Njegoš, Knjazu Danilu, gdje je prezentovan grub istorijski falsifikat koji nema uporište u relevantnim naučnim dokazima, već je produkt revizionističkog narativa koji afirmiše tezu o zločinačkoj politici i vladavini Knjaza Danila. U toj objavi, navodi se da je Knjaz Danilo “*bio vladar prijeke naravi i da je atentat izvršen na njega posljedica neomiljenosti u narodu*”. Ova konstatacija je netačna i nije joj mjesto u sadržaju koji ima epitet naučno-obrazovnog programa, a još manje na nacionalnom javnom servisu. Takođe, izostala je informacija o utemeljivaču prve crnogorske dinastije Vojislavljevića – Stefanu Vojislavu, Prvom Kralju Duklje – Mihailu Vojislavljeviću, njegovom sinu Bodinu i nizu drugih značajnih vladara Crne Gore.

Na sličan način su prezentovani i detalji iz biografije drugih crnogorskih vladara, a najozbiljniji nedostaci vezuju se za nasljeđe Kralja Nikole I, najdugovječnijeg vladara iz dinastije Petrović-Njegoš, koji po autorima emisije neće biti zapamćen po velikim vojničkim pobjedama, potvrđivanju nezavisnosti i samostalnosti Crne Gore, teritorijalnim proširenjem i sličnim potezima, već isključivo po informaciji⁵ da je nakon invazije Austrougarske 1916. godine potpisao kapitulaciju, što je notorna istorijska neistina.

U sličnom tonu su predstavljene informacije o tzv. *Podgoričkoj skupštini*.⁶ Izvučena iz konteksta, bez detaljnog objašnjenja, informacija samo registruje događaj, ne objašnjavajući uzroke ove odluke, ali i reperkusije koje će imati na dalji status Crne Gore i njenih građana.

Slična je i informacija o početku Versajske mirovne konferencije nakon završetka Prvog svjetskog rata. Nevjerovatno je da u ovoj informaciji⁷ nema ni pomena o učešću Crne Gore, kao jedne od prvih savezničkih država koja se priključila pobjedničkoj koaliciji. Nema objašnjenja o tretiranju i položaju crnogorske delegacije na konferenciji, kao ni njenim ključnim zaključcima koji će staviti tačku na crnogorsku državnost i nezavisnost ostvarenu četrdeset godina ranije.

U ranijem dijelu analize pomenuto je da u emisiji *Ljudi i događaji*, tokom 2024. godine, nije objavljena ni jedna informacija o djelovanju Crnogorske pravoslavne crkve. CPC se ne spominje ni kad je to neophodno, zbog objašnjenja nekih drugih informacija, kao što je formiranje SPC. Tako se u informaciji

4 1. avgusta 1860. godine, u Kotoru je umro knjaz Danilo Petrović, od rana nakon atentata koji je na njega izvršio Todor Kadić iz Bjelopavlja. Knjaz Danilo stupio je na crnogorski presto nakon smrti Petra II Petrovića Njegoša. Tokom osmogodišnje vladavine sproveo je značajne političke i državne reforme, a postigao je i značajne vojne uspjehe. Bio je vladar prijeke naravi i smatra se da je i atentat izvršen na njega posledica neomiljenosti u narodu.

5 Na današnji dan 1841. godine – Rođen je Nikola I Petrović, vladar Crne Gore, knez i kasnije kralj. Posle invazije austrougarskih trupa, u januaru 1916. potpisao je kapitulaciju i napustio Crnu Goru. Podgorička skupština ga je 26. novembra 1918. zbacila s prestola i proglasila prisajedinjenje Crne Gore - Srbiji.

6 U Podgorici je počelo zasjedanje Velike narodne skupštine, poznate kao Podgorička skupština, koju su organizovale pristalice bezuslovnog ujedinjenja Crne Gore sa Srbijom.

7 18. januara 1919. godine francuski premijer Žorž Klemanso otvorio je Versajsku mirovnu konferenciju nakon okončanja Prvog svjetskog rata. Njemačka je preuzela odgovornost za rat, obavezala se na isplatu ratne štete i zabranjeno joj je naoružavanje. Stvorene su nove države Poljska, Mađarska, Čehoslovačka, Estonija, Letonija, Litvanija i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

o mitropolitu Mitrofanu Banu⁸ nijednom riječju ne spominje da je bio poglavar CPC koja je imala svoje uređenje, organizaciju i Sveti sinod. Autori nijesu spomenuli ni član 40. Ustava Knjaževine Crne Gore iz 1905. godine, u kojem je navedeno da je: "*Državna vjera u Crnoj Gori istočno pravoslavna. Crnogorska je crkva autokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane Crkve, ali održava jedinstvo u dogmama s istočno pravoslavnom Vaseljenskom crkvom. Sve ostale priznate vjeroispovijesti slobodne su u Crnoj Gori*". Paradoksalno, iako se u informaciji o Mitrofanu Banu objašnjava proces formiranja SPC, nema ni slova o tome da je Sinod autokefalne Crnogorske crkve, o kome se govori u objavi, imao sedam članova, a da su za odluku koju potvrđuje Mitrofan Ban glasala samo dva člana Sinoda. Takođe, izostalo je i objašnjenje o kakvom objedinjavanju pravoslavnih crkvenih oblasti se radi, kao i informacija o tomosu Vaseljenske patrijaršije iz 1922. godine kojim je priznata autokefalnost SPC i u kojem se eksplicitno navodi da je nova (SPC) crkvena organizacija nastala ujedinjenjem pravoslavnih crkava i mitropolija, i među njima Autokefalne Crnogorske crkve.

Selektivan odnos prema formativnim događajima crnogorske istorije, nasljeđa i tradicije, ostaje ključni nedostatak sadržaja emisije. Ilustracije radi, treba izdvojiti nekoliko primjera koji su morali biti dio naučno-obrazovne emisije ovog formata na nacionalnom javnom servisu RTCG. Nema racionalnog objašnjenja da u sadržaju nije bilo prostora da se ukaže i istakne neki od segmenata praistorijskog nasljeđa Crne Gore i ponude osnovne informacije o najznačajnijim staništima i zajednicama koje su živjele na prostoru Crne Gore. Izostao je svaki pomen Ilira, njihove plemenske organizacije, naselja i kraljevine koju su formirali i na prostoru savremene Crne Gore. Nema informacija o uspostavljanju vlasti Rimskog carstva, rimskim provincijama, saobraćajnicama, naseljima, antičkoj Duklji i njenom značaju. U emisiji nema ni slova o Ljetopisu Grgura barskog, Miroslovovom jevanđelju, arhontijama i olovnim pečatima Arhonta iz 9. i 10. vijeka, koji su prvi dokaz državnosti na ovom prostoru. Ne spominje se ni katedrala Svetog Tripuna u Kotoru, Husein-pašina džamija i niz drugih značajnih sakralnih objekata, ka oni Bokeljska

**Selektivan
odnos prema
formativnim
događajima
crnogorske
istorije, nasljeđa
i tradicije,
ostaje ključni
nedostatak
sadržaja emisije.**

⁸ 30. septembra 1920. godine Umro je mitropolit Mitrofan Ban. Za mitropolita Crne Gore, Brda i Primorja izabrao ga je Knjaz Nikola 1884. godine, a kao jedini arhijerej u Crnoj Gori hirotonisan je u Rusiji, u Petrogradu, u Isakijevskom saboru, 18. aprila 1885. godine. Od 1918. do 1920. godine odigrao je značajnu ulogu u uspostavljanju jedinstva Srpske pravoslavne crkve. Predsjedovao je istorijskom sjednicom Svetog sinoda na Cetinju 16. decembra 1918. godine, na kojoj je donijeta odluka o ujedinjenju Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori sa ostalim srpskim crkvenim oblastima. Predsjedavao je i opštom konferencijom svih srpskih episkopa koja je zasjedala od 24. do 28. maja 1919. godine u Beogradu. Na tom zasjedanju formiran je vrhovni upravni organ Srpske pravoslavne crkve Središnji arhijerejski sabor, a za njegovog predsjednika izabran je upravo mitropolit Mitrofan Ban.

mornarica. S druge strane, nasljeđu Nemanjića u Crnoj Gori i njihovim aktivnostima na širem prostoru posvećeno je preko dvadeset informacija, ali među njima nema one najvažnije – o tome kako je i kada Stefan Nemanja osvojio srednjovjekovnu Dukljansku državu 1186. godine. U nizu formativnih godina i procesa vezanih za crnogorsko nasljeđe i kulturu preskočena je i informacija koja se odnosi na bitku na Saurskom polju 1385. godine, u kojoj je poginuo Balša II, i koja označava početak osmanskih osvajanja. Izostavljeni su i ključni vojni sukobi sa Osmanskim carstvom koji su imali presudnu ulogu u uspjehu oslobodilačkog pokreta: bitke na Carevom lazcu, Krusima, Vučijem dolu i Fundini. Izostavljene su i informacije o proglašenju Crne Gore za Kraljevinu i Božićnom ustanku 1919. godine, ali i neki savremeni događaji, kao što je referendum o državno-pravnom statusu Crne Gore 1992. godine i uloga zvanične Crne Gore u procesu raspada jugoslovenske federacije početkom 90-ih. Takođe, nema ni jednog slova o nasljeđu Dukljansko-barske nadbiskupije, koja predstavlja najstariju duhovno-religijsku instituciju na prostoru savremene Crne Gore.

Osim direktnog izostavljanja sadržaja koji afirmišu crnogorski identitet, nasljeđe i istoriju, u sadržajima emisije *Ljudi i događaji* za 2024. godinu može se prepoznati i izvjesna vrsta identitetskog i kulturnog skrivanja crnogorskog naslijeđa koje se odnosi na prisvajanje ličnosti iz crnogorske istorije i njihovo pozicioniranje u kontekstu srpskog nacionalnog i kulturnog prostora.

Ovaj fenomen oblikuje se konstituisanjem izmišljene nacionalne i identitetske homogenizacije, u kojem svi autori i stvaraoci porijeklom iz Crne Gore, a koji su živjeli ili stvarali u Srbiji, po pravilu postaju dio srpskog kulturnog prostora, čime se otvoreno negira njihova pripadnost i doprinos crnogorskom kulturnom naslijeđu. Tako crnogorski autori postaju "*srpski stvaraoci*" ili se njihova nacionalna odrednica relativizuje, uz očigledno izostavljanje crnogorskog porijekla. Na primjer, Petar Lubarda (13. februar) nije crnogorski već jugoslovenski likovni umjetnik, kao i dirigentkinja Darinka Matić Marović (6. februar). Bez određenja i povezanosti sa Crnom Gorom predstavljeni su književnik Miodrag Bulatović (19. februar), glumac Mihailo Miša Janketić (24. maj), a posebno zanimljiv je opis crnogorske Marijane Žebeljan (20. februar) koje je predstavljena kao "*kotorska slikarka*".

Upečatljivo je da se epitet *crnogorski stvaralac* dodjeljuje samo onim autorima koji su stvarali izvan srpskog kulturnog prostora, kao što je reditelj i dobitnik Oskara za animirani film 1962. godine – Dušan Vukotić (7. februar) o kome se govori kao "*crnogorskom reditelju*". Istovremeno, mnogi stvaraoci i poznate ličnosti koje su rođene u Hrvatskoj, BiH i Makedoniji, a koje su dio svoje profesionalne karijere vezali za Beograd i Srbiju, u sadržaju emisije *Ljudi i događaji* iz 2024. godine, takođe su predstavljeni kao "*srpski stvaraoci*".

Zarad izmišljene nacionalne i identitetske homogenizacije, svi autori i stvaraoci porijeklom iz Crne Gore, a koji su živjeli ili stvarali u Srbiji, po pravilu postaju dio srpskog kulturnog prostora, čime se otvoreno negira njihova pripadnost i doprinos crnogorskom kulturnom naslijeđu.

Izgubljeno naslijeđe: kako su antifašističke teme potisnute u drugi plan?

Savremena Crna Gora je kroz Ustav, odnosno njegovu preambulu, definisala privrženost antifašizmu i antifašističkoj tradiciji, zbog čega bi bilo očekivano da sadržaji naučno-obrazovnog programa, posebno na javnom servisu, afirmišu te tradicije i njihovu savremenu interpretaciju.

Analiza sadržaja emisije *Ljudi i događaji*, emitovane na RTCG tokom 2024. godine, ukazuje na odstupanje uređivačke politike od ovih principa, relativizaciju i dekontekstualizaciju antifašističkog naslijeđa koje bi trebalo da bude temeljna vrijednost crnogorskog društva. Selektivnost uređivačke politike prema antifašističkom naslijeđu može se pratiti kroz izostavljanje i izbjegavanje važnih događaja, procesa i pojedinaca povezanih sa crnogorskom antifašističkom tradicijom s jedne, i relativizacijom i dekontekstualizacijom antifašističkog naslijeđa, s druge strane.

U osvrtu na izbjegavanje pominjanja važnih događaja i pojedinaca iz crnogorske antifašističke tradicije, treba istaći da u sadržajima emisije za 2024. godinu nema događaja vezanih za formiranje i djelovanje predstavničkih tijela narodnooslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori tokom Drugog svjetskog rata. Izuzimajući kratke informacije o transformaciji ZAVNO Crne Gore i Boke u Crnogorsku antifašističku Skupštinu, izostavljeni su detalji o formiranju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, organizaciji najvažnijeg predstavničkog tijela oslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori, sjednicama, djelovanju i konačno odlukama koje je ovo tijelo donijelo. Izostavljene su informacije o osnivanju ZAVNO Crne Gore i Boke, odluke Prvog zasjedanja, na kojem je ovaj organ prepoznat kao vrhovno političko tijelo na oslobođenoj teritoriji, ali i odluke o obnavljanju crnogorske državnosti u okviru buduće jugoslovenske federativne države, informacije o učešću predstavnika ZAVNO Crne Gore i Boke na Drugom zasjedanju AVNOJ-a i njihovom doprinosu u donošenju odluka AVNOJ-a, uključujući ukidanje monarhije i osnivanje nove federativne Jugoslavije. Nema ni riječi o odlukama Drugog zasjedanja ZAVNO Crne Gore i Boke, pojedincima i predstavnicima ovog predstavničkog tijela. Isto se odnosi i na djelovanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka, koje je obuhvatalo dio savremene teritorije Crne Gore u Drugom svjetskom ratu. Nema informacija o Ostroškoj skupštini iz februara 1942. godine koja je imala ključnu ulogu u novom definisanju crnogorske državnosti, kao i organizaciji revolucionarne vlasti, afirmišući antifašističke i slobodarske ideale kao osnovnu vrijednost oslobodilačkog pokreta.

Na sličan način su tretirani i događaji koji su prethodili podizanju trinaestojulskog ustanka 1941. godine, koji su predsta-

Analiza sadržaja emisije *Ljudi i događaji* emitovane na RTCG tokom 2024. godine ukazuje na relativizaciju i dekontekstualizaciju antifašističkog naslijeđa koje bi trebalo da bude temeljna vrijednost crnogorskog društva

vljeni samo kroz kratku rečenicu⁹ bez objašnjenja: ko je organizovao sastanak, šta je sastanku prethodilo, koje su odluke donijete i šta je širi kontekst odluke o podizanju ustanka. U nepotpune i netačne informacije vezane za Drugi svjetski rat treba spomenuti i informaciju¹⁰ o rođenju Krsta Zrnova Popovića, u kojoj se objašnjavaju detalji iz njegove biografije, ali se nijednim slovom ne govori o njegovoj saradnji sa italijanskim okupatorskim snagama. Paradoksalno, u tekstu se spominje da je Popović stradao u sukobu sa pripadnicima službe bezbjednosti 1947. godine, ali nijedne riječi nema o razlogu tog sukoba. U emisiji za 2024. godinu izostavljen je i niz ličnosti od značaja za razumijevanje i sadržaj antifašističke tradicije Crne Gore, kao i značajni događaji iz NOB-a na prostoru Crne Gore – Bitka na Košćelama, Pljevaljska bitka, oslobođenja crnogorskih gradova u Drugom svjetskom ratu, i sl.

S druge strane, u objavama koje su relevantne za afirmisanje antifašističkog naslijeđa Crne Gore, mnoge teme su obrađene izvan istorijskog konteksta, uz oslonac na poluinformacije i revizionističke narative koji onemogućavaju sagledavanje šire perspektive i iskrivljuju pravo značenje antifašizma.

Stoga, sadržaj emisije ne ispunjava elementarne kriterijume naučno-obrazovnog programa niti gledaocima omogućava da suštinski razumiju vrijednosti antifašizma.

Ključni događaji Narodnooslobodilačkog pokreta su ignorisani, a oni koji su objavljeni, ponuđeni su izvan istorijskog konteksta i jasnog objašnjenja. Na primjer, u emisiji od 9. februara prelomni događaj oslobodilačkog pokreta – Bitka na Neretvi – predstavljena je jednom rečenicom¹¹ bez dodatnog objašnjenja šta je ta bitka značila za opstanak i kasniji uspjeh oslobodilačkog pokreta, učesnicima u sukobu i djelovanju četničkih snaga koje su bile oslonac okupatorskih vojnih jedinica u ovoj bici.

Još zanimljiviji i očigledniji primjer revizionizma zabilježen je u objavi o stradanju civilnog stanovništva prilikom sukoba na Kozari u julu 1942. godine. U toj informaciji objašnjava se da su njemačke trupe uz pomoć domobrana i ustaša pobijedile partizanske snage na Kozari, nakon čega su sela u toj oblasti popaljena, a 50 000 ljudi protjerano u logore, i to najviše u Jasenovac. Međutim, u informaciji nema objašnjenja da su u ovoj vojnoj akciji učestvovali i četnici, koji su poput ustaša i domobrana bili saradnici okupatora, i koji su kao svi drugi učestvovali u protjerivanju, uglavnom srpskog stanovništva u koncentracione logore, posebno u Jasenovac.

Analiza ukazuje i na problematičan odnos autora emisije prema naslijeđu logora Jasenovac i onome što on predstavlja u savremenom političkom diskursu. Mnogo je indikacija da su autori više vodili računa o upotrebi Jasenovca u savremenoj političkoj raspravi, nego što su se držali provjerljivih i

9 8. jula 1941, na sastanku Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, održanom u Stijeni Piperskoj, donesena je odluka o početku oružane borbe protiv okupatora koja je rezultirala Trinaestojulskim ustankom.

10 14. septembra 1881. godine U Lipi Cuckoj kod Cetinja rođen je Krsto Todorov (Zrnov) Popović, istaknuti ratnik u balkanskim i u Prvom svjetskom ratu. Završio je podoficirsku i oficirsku školu, a nakon toga vojno obrazovanje sticao je u Francuskoj. Austrougarsku okupaciju proveo je u koncentracionom logoru u Mađarskoj. Bio je jedan od vođa Božićne pobune 1918. godine, nakon čega je emigrirao u Italiju, a potom u Argentinu. Tokom Drugog svjetskog rata vratio se u Crnu Goru. Poginuo u sukobu sa pripadnicima UDBE 13. marta 1947. godine.

11 Na današnji dan 1943. Godine u Drugom svjetskom ratu počeo je protivnapad partizanana združene fašističke snage na Neretvi, poznat kao Bitka za ranjenike.

naučnih informacija vezanih za ovaj logor. Tako se u informaciji o oslobađanju logora 30. avgusta navodi: "Državna komisija Jugoslavije iz 1946. iznijela je brojku od 500.000 do 600.000 ljudi, koji su tu mučeni i potom zvjerski ubijani". Ta informacija nije tačna, izvađena je iz konteksta i predstavlja jedan od najfrekventnijih narativa struktura koje zločine i stradanje civila u Jasenovcu koriste za dnevnopolitičke potrebe. U ovoj informaciji je izostalo objašnjenje da se ovaj podatak odnosi na procjene navedene komisije koja je napravljena bez detaljne metodologije i popisa stradalih, kao ključnog dokaza o broju stradalih. Relevantna istraživanja govore o 84 000 popisanih žrtava, i procjena broja stradalih između 120-130 000 ljudi. Informacija o nekoliko stotina hiljada stradalih u Jasenovcu¹² i naglašavanje srpskog nacionalnog porijekla žrtava, ponavlja se u više različitih objava, i kao takva nije u funkciji objektivnog informisanja gledalaca.

Zanimljivo je i simptomatično da svaka peta informacija o Hrvatskoj referira na nasljeđe Nezavisne države Hrvatske (NDH). Frekventnost tih objava, ali i njihov sadržaj ukazuje da autori nijesu imali želju za objektivnim i naučnim sagledavanjem događaja iz perioda NDH već da se njihova funkcija ogleda u savremenoj reinterpretaciji i političkoj upotrebi. Na to ukazuju i detaljno opisani i objašnjeni ustaški zločini prema srpskom stanovništvu, dok se od ukupno 2431 objave, nijedna ne odnosi na problematizaciju zločina četničkog pokreta tokom Drugog svjetskog rata. Upečatljiv je i jezički izraz koji se koristi u objavama vezanim za NDH i način njihove interpretacije. Tako se u informacijama o osnivanju NDH navodi da je u istoriji ova država ostala upamćena kao zemlja "genocida i zvjerstava", na čijem čelu je bio "ustaški poglavnik".¹³

Svaka peta informacija o Hrvatskoj referira na nasljeđe NDH, od ukupno 2431 objave nijedna se ne odnosi na problematizaciju zločina četničkog pokreta tokom Drugog svjetskog rata.

¹² Na današnji dan komandant ustaškog logora Jasenovac u Drugom svjetskom ratu Dinko Šakić osuđen je u Zagrebu na 20 godina zatvora. U tom, jednom od najvećih fašističkih koncentracijskih logora tokom 2. svjetskog rata, ubijeno je više stotina hiljada ljudi, uglavnom Srba, kao i Jevreja, Roma i hrvatskih antifašista.

¹³ 10. aprila 1941. godine u Zagrebu je, uz podršku nacističke Njemačke, proglašena Nezavisna Država Hrvatska, na čelu sa ustaškim poglavnikom Antom Pavelićem. NDH je u istoriji ostala zabilježena po genocidu i zvjerstvima koje su pripadnici režima činili nad Srbima, Jevrejima, Romima, kao i Hrvatima neistomišljenicima.

Traume i mitologija: reinterpretacija devedesetih

Naslijeđe 90-ih odavno je poligon savremenog istorijskog revizionizma, na kojem se reinterpretacija prošlosti, skoro po pravilu, zasniva na ideološkim i političkim pretpostavkama, a ne na objektivnim naučnim analizama. Na žalost, ovako se može opisati i odnos autora emisije *Ljudi i događaji* prema naslijeđu 90-ih, jer su umjesto objektivnog, saznavnog i edukativnog principa koji podstiče kritičko razumijevanje teme iz 90-ih predstavili kroz politički manipulativne narative, u kojima su istorijski događaji prilagođeni aktuelnom javnom diskursu što je nedopustivo za nacionalni javni servis.

Po obimu objava, njihovoj učestalosti, ali i načinu obrade koji obiluje nepotpunim i netačnim informacijama, jasno je da autorima nije bio cilj objektivno informisanje i edukacija već politička indoktrinacija i oblikovanje poželjnih narativa o događajima i naslijeđu 90-ih.

U sadržaju ove emisije ne samo da nijesu na adekvatan način objašnjeni najznačajniji događaji vezani za naslijeđe 90-ih, već su izostavljeni i centralni događaji tog perioda na prostoru Crne Gore. To je vrlo problematičan izbor, jer suočavanje sa prošlošću predstavlja ključni mehanizam za izgradnju i unaprjeđenje multikulturalnog društva, a ignorisanje tih tema sprječava dublje razumijevanje istorijskih trauma i ometa proces pomirenja. Nepojmivo je da u informacijama o naslijeđu 90-ih nema nijedne riječ o deportaciji bosanskih izbjeglica iz Herceg Novog, logoru Morinj, blokadi Pljevalja od strane paravojnih formacija u avgustu 1992. godine, zločinu u Bukovici i Kaluđerskom laz. Jedina informacija¹⁴ iz ove cjeline je ona o otmici u Štrpcima, ali je i ona nepotpuna i bez jasnog objašnjenja. Naime, u toj objavi ne postoji nijedna informacija o tome ko je zaustavio voz u stanici Štrpci, pod čijom komandom su bile snage koje su izvršile zločin, kako su okončale svoje živote žrtve i šta je rezultat sudskog procesa za zločin u Štrpcima.

Dodatno, način na koji su autori emisije obradili informaciju vezanu za Štrpce, može poslužiti kao model kako su obrađivane sve traumatične teme iz ratova 90-ih i kako se koristi svaka prilika da se informacija liši istorijskog konteksta uz objašnjenje uzročno-posljedičnih veza između događaja i procesa. Primjeri takvog pristupa uočavaju se i u informaciji¹⁵ o okončanju suđenja Dušku Tadiću, jednom od lidera bosanskih Srba tokom 90-ih, kojeg je Haški tribunal osudio na zatvorsku kaznu

Nema nijedne riječ o deportaciji bosanskih izbjeglica iz Herceg Novog, logoru Morinj, blokadi Pljevalja od strane paravojnih formacija u avgustu 1992. godine, zločinu u Bukovici i Kaluđerskom laz.

14 Na današnji dan 1993. godine, na pruzi Beograd - Bar, u stanici Štrpci, naoružani otmičari izveli su iz voza 19 putnika koji su, prema svjedočenjima osumnjičenih, ubijeni

15 20. januar - Međunarodni sud za ratne zločine u Hagu donio je konačnu presudu bosanskom Srbu Dušku Tadiću u postupku koji je trajao skoro četiri godine. Prvi čovjek kojem je suđeno za zločine počinjene tokom Bosanskog rata osuđen je na 20 godina zatvora.

od 20 godina. Međutim, u informaciji emitovanoj na RTCG nema nijednog slova o tome za šta je Tadić bio optužen, zbog čega mu se sudilo i kakva je njegova uloga u ratnim sukobima na tlu BiH. Identičan slučaj se odnosi i na početak suđenja Slobodanu Miloševiću u Haškom tribunalu, gdje opet nema ni riječi o tome za šta je Milošević optužen, koja krivična djela su mu stavljana na teret od strane tužilaštva.¹⁶ Slično je tretirana i vijest o smrti Miloševića u zatvoru Haškog tribunala, u kojoj nedostaje objašnjenje zašto je predsjednik Srbije i SRJ završio u Hagu na suđenju.¹⁷

Zabrinjava i odnos autora prema informaciji¹⁸ o genocidu u Srebrenici 1995. godine, u kojoj se prepoznaje pokušaj relativizacije genocida, bez jasnog određenja o karakteru zločina; počinocima, uz nekoliko i netačnih interpretacija. Relativizacija počinje tvrdnjom o građanskom ratu, što je početna sporna formulacija, jer iako je sukob u BiH imao elemente građanskog rata u tom sukobu su aktivno učestvovali i Srbija i Hrvatska, što je potvrđeno i presudama Haškog tribunala. Takođe, u informaciji je izostavljena činjenica da je Srebrenica bila enklava pod međunarodnom zaštitom Ujedinjenih nacija. Umjesto konstatacije ko je komandovao snagama Vojske Republike Srpske i objašnjenja kako su ove snage izvršile zločin genocida, narativ se relativizuje tezama o *optužbama za masakr, koji je sud kvalifikovao kao čin genocida*. Izostaje i osnovna informacija da međunarodni sud nije samo optužio pripadnike Vojske Republike Srpske za genocid, već je za djelo genocida osuđeno više visokih predstavnika Vojske Republike Srpske, uključujući i njihovog komandanta Ratka Mladića, ali i predsjednika Republike Srpske, Radovana Karadžića. Formulacija *"optužene su da su izvršile ratni zločin"* sugerise da za genocid i zločin nijesu utvrđene činjenice, što nije tačno. Generalno, na više

Zabrinjava i odnos autora prema informaciji o genocidu u Srebrenici 1995. godine, u kojoj se prepoznaje pokušaj relativizacije genocida, bez jasnog određenja o karakteru zločina i počinocima, uz nekoliko i netačnih interpretacija.

16 Na današnji dan 2002. godine pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u Hagu, počelo je suđenje bivšem predsjedniku Srbije i Jugoslavije Slobodanu Miloševiću.

17 Na današnji dan 2006. godine umro je Slobodan Milošević, bivši predsjednik Srbije i Savezne Republike Jugoslavije. Milošević je pronađen mrtav u ćeliji u zatvoru Haškog tribunala u Šveningenu, u kom se nalazio od juna 2001.

18 11. jula 1999. godine, Vojska Republike Srpske tokom građanskog rata u Bosni i Hercegovini zauzela je Srebrenicu, a potom i Žepu. Više od 30.000 ljudi, uglavnom žena i djece, prebačeno je na teritoriju pod kontrolom Vlade u Sarajevu. Snage bosanskih Srba optužene su kasnije da su na tom području izvršile ratni zločin i da je ubijeno preko 8.000 bosanskih Muslimana. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju donio je pravosnažnu presudu kojom je masakr u Srebrenici kvalifikovan kao čin genocida.

mjesta se priča o ratnim zločinima relativizuje, između ostalog i u informacijama o hapšenju Radovana Karadžića¹⁹ i rođenju Slobodana Miloševića²⁰, u kojima izostaje objašnjenje da su optuženi za najteža krivična djela: genocid, zločine protiv čovječnosti, progone istrebljenje, ubistva i deportacije, uključujući i etničko čišćenje.

U mnogim objavama odnos autora prema ratu u BiH (1992-1995) je, u najmanju ruku, problematičan, kako zbog selekcije informacija, tako i njihove interpretacije. U sadržaju emisije za 2024. godinu nema ključnih i najznačajnijih događaja iz istorije BiH, već se uglavnom izdvajaju datumi i događaji koji su predmet revizionističkih i nacionalističkih politika. U niz takvih informacija, nalazi se i 9. januar, odnosno neustavni dan Republike Srpske. Ustavni sud BiH je 2015. godine donio odluku da obilježavanje ovog datuma diskriminiše druge narode u BiH, ipak je RTCG objavila informaciju²¹ prepunu netačnih i površnih podataka. Na početku je navedena neistina da je 9. januara 1992. godine Republika Srpska proglašena *“kao reakcija na odluku bosanskih Muslimana i Hrvata da zatraže priznanje suverene Bosne i Hercegovine od Evropske zajednice”*. Informacija je izmišljotina, u funkciji istorijskog revizionizma, jer je referendum o nezavisnosti BiH održan 1. marta, a međunarodno priznanje od Evropske zajednice/Unije stiglo je 6. aprila 1992. godine, zbog čega je nemoguće da je 9. januara organizovana politička reakcija na događaj koji će uslijediti tek nekoliko mjeseci kasnije.

U sličnom tonu su i druge informacije koje se odnose na nasljeđe 90-ih na teritoriji BiH. Primjetan je izostanak cjelovitog pristupa, u kojem bi se ukazalo na najznačajnije događaje i procese ratnih sukoba, uz dominaciju događaja koji se selektiraju i interpretiraju sa upitnim motivima, dok se najznačajnije informacije ignorišu. Tako nema ni riječi o višegodišnjoj opsadi Sarajeva, već se ova tema eksploatiše selektivnim izborom informacija. Jedna od takvih objava je i informacije²² o bombardovanju pijace Markale, u kojoj nema objašnjenja ko je gađao civile, niti odakle su došle granate koje su ubile nevine civile na ovoj lokaciji. U toj informaciji od 28. avgusta koristi se konstrukcija: *“predstavnici UN u Sarajevu optužili su bosanske Srbe za masakr civila”*, što je irelevantna i netačna informacije, jer

19 21. jula 2008. godine, poslije 13 godina skrivanja, u Beogradu je uhapšen bivši lider Srba u Bosni i Hercegovini Radovan Karadžić i izručen Tribunalu u Hagu. Od 1998. živio je u Srbiji pod pseudonimom Dragan Dabić i pod tim imenom se bavio psihijatrijom i alternativnom medicinom. U Hagu je 24. marta 2016. osuđen na 40 godina zatvora

20 20. avgusta 1941. godine, u Požarevcu je rođen Slobodan Milošević, predsjednik Srbije i predsjednik SR Jugoslavije. 28. juna 2001. godine izručen je Međunarodnom sudu za ratne zločine u Hagu, gdje je i umro 11. marta 2006. godine.

21 1992. godine, reagujući na odluku bosanskih Muslimana i Hrvata da zatraže priznanje suverene Bosne i Hercegovine od Evropske zajednice, Srbi su proglasili Republiku Srpsku, republiku srpskog naroda u BiH. Opštim okvirnim sporazumom za mir iz 1995. godine postala je međunarodno priznata kao entitet Bosne i Hercegovine.

22 5. feb. Na današnji dan 1994. godine, tokom bosanskog rata, na sarajevskoj pijaci Markale u centru grada, od granate je poginulo 68, a ranjeno 200 ljudi. Čelnici NATO-a su dali ultimatum bosanskim Srbima, pod prijetnjom bombardovanja njihovih položaja, da u roku od 10 dana povuku teško naoružanje na 20 kilometara od centra Sarajeva, a od armije BiH je zatraženo da svoje teško naoružanje u gradu stavi pod kontrolu mirovnih snaga.

28. avgusta 1995. godine, od eksplozije granate na sarajevskoj pijaci Markale poginulo je 37, a ranjeno 85 ljudi. Predstavnici UN u Sarajevu optužili su bosanske Srbe za masakr civila. Dva dana kasnije avioni NATO bombardovali su položaje Vojske Republike Srpske.

je zvanična istraga Ujedinjenih nacija potvrdila da je granata ispaljena sa položaja Vojske Republike Srpske.

Umjesto niza dokumentovanih i procesuiranih slučajeva, koji su dobili epilog pred domaćim i međunarodnim sudovima, poput opsade Sarajeva, zločina u Prijedoru, učešća paramilitarnih formacija i njihove uloge u ratnim zločinima i etničkom čišćenju, autori insistiraju na temama koje su predmet revizionističkih narativa i daju ih bez istorijskog konteksta. Tako se u informaciji o održavanju referenduma o statusu BiH (29. februara 1992. godine) navodi da je ta odluka značila "odvajanje od tadašnje SFRJ", što je neprecizno, jer je ta odluka bila samo korak u tom procesu, a ne automatsko odvajanje.

Slična situacija je i sa događajima vezanim za Kosovo, koje se u emisiji spominju isključivo u okviru bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine i vojnih sukoba na Kosovu. Izuzetak su objave o demonstracijama 1981. godine i o nezavisnosti Kosova, ali su i te informacije nekompletne, sa negativnim tonom. U informaciji²³ o demonstracijama na Kosovu, u martu 1981. godine, navodi se da su one organizovane pod parolom "Kosovo republika" i da su, navodno, na tim demonstracijama kosovski Albanci masovno podržali ideju o nezavisnosti Kosova. Ovakav način interpretacije događaja je problematičan, jer sugerise da su demonstracije organizovane kako bi podržale nezavisnost Kosova. To je netačno, jer su demonstracije započele zbog socio-ekonomskih uslova i represije srpskih bezbjednosnih snaga na Kosovu, a politička dimenzija protesta se pojavila naknadno. Sam protest 11. marta započet je zbog loših uslova u studentskim domovima i šireg nezadovoljstva ekonomskom situacijom, a krajem marta su demonstracije proširene na druge gradove i tek tada dobijaju političku konotaciju.

Informacija²⁴ o proglašenju nezavisnosti Kosova je nepotpuna i tendenciozna, jer se ne koristi zvaničan naziv ove države – Republika Kosovo, naziv pod kojim je država Crna Gora priznala ovu državu, već termin "pokrajina Kosovo i Metohija".

Nepotpune i netačne informacije odnose se i na detalje o pregovorima srpskih vlasti i predstavnika kosovskih Albanaca u Rambujeu. Navedeno²⁵ je da je albanska strana odbila razoružanje Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) što je netačno, kao i informacija da je odbijanje sporazuma od strane Srbije dovelo do NATO bombardovanja što je samo djelimično tačno, jer bombardovanje NATO-a nije uslijedilo zbog odbijanja mirovnog sporazuma već zbog nastavka represije srpskih bezbjednosnih snaga na Kosovu.

NATO bombardovanje SR Jugoslavije 1999. godine posebno je problematična tema u kojoj ima puno netačnih i nepotpunih informacija. Među njima je i ponavljanje široko prisutnog revizionističkog narativa o nazivu vojne akcije "Milosrdni anđeo", koji je više puta zvanično demantovan. Netačan je i po-

23 Na današnji dan 1981. godine pod parolom "Kosovo republika" u Prištini su izbile studentske demonstracije Albanaca. To je bilo prvi put da su kosovski Albanci masovno podržali ideju o nezavisnoj republici Kosovo.

24 Na današnji dan 2008. godine Skupština Kosova usvojila je Deklaraciju o nezavisnosti pokrajine Kosovo i Metohija.

25 Na današnji dan 1999. godine pregovori vlasti Srbije i kosovskih Albanaca u Rambujeu kod Pariza, prekinuti su bez potpisivanja sporazuma koji su pregovaračima ponudili međunarodni posrednici. Srpska strana odbila je prisustvo stranih trupa na svojoj teritoriji, a albanska razoružanje OVK. Odbijanje sporazuma je dovelo do NATO-ovog bombardovanja SRJ, koje je trajalo 78 dana.

datak o stradanju *„preko 1000 ljudi“*, jer je jedini relevantan i validan izvještaj o broju stradalih objavio Fond za humanitarno pravo (FHP) iz Srbije, uz poimenični spisak od 756 stradalih osoba, od kojih 451 civila, 276 pripadnika Vojske Jugoslavije i policije, kao i 26 pripadnika OVK.

Svaka informacija povezana sa NATO bombardovanjem 1999. godine, a njih je u emisiji tokom 2024. godine bili preko deset, afirmiše narativ o *„zločinačkoj agresiji NATO pakta“* na Jugoslaviju. Tim negativnim kontekstom, naglašava se stav da je vojna intervencija bila neosnovana i nepravедna, čime se teži ciljanom oblikovanju percepcije javnosti o tom periodu. Objavljene su informacije o bombardovanju zgrade RTS-a u Beogradu, voza u Grdeličkoj klisuri, Kineske ambasade u Beogradu, bombardovanju Kliničko-bolničkog centra *„Dr Dragiša Mišović“*, kao i informacije o pokretanju tužbi protiv zemalja NATO-a. U jeziku ovih objava, koriste se formulacije o *„zločinačkoj i agresorskoj kampanji“* NATO alijanse, *„neovlašćenoj upotrebi sile“*, a NATO alijansa se otvoreno targetira, bez objašnjenja zašto je došlo do bombardovanja, šta mu je prethodilo i kakve okolnosti su dovele do NATO intervencije. Takođe, u ovim informacijama nema objašnjenja o ulozi Crne Gore i razlozima zbog kojih je Crna Gora izbjegla bombardovanje, kao i o velikoj humanitarnoj katastrofi koja je dovela do iseljavanja nekoliko stotina hiljada ljudi sa Kosova, od kojih su mnogi spas od rata pronašli upravo u Crnoj Gori. Odnos prema NATO alijansi je veoma važan element revizionističkog narativa cijele emisije o čemu svjedoči i podatak da je u emisiji od 5. juna izostavljena informacija o prijemu i punopravnom članstvu Crne Gore u ovaj savez.

Po sličnom principu obrađene su i informacije koje se odnose na raspad Jugoslavije i ulogu određenih političkih struktura u tim procesima. Ti događaji su lišeni objektivnog i kontekstualizovanog doživljaja prošlosti. U interpretacijama izostaje kritička analiza, koja bi omogućila objektivnu sliku prošlosti i spriječila manipulaciju istorijskim činjenicama i njihovo prilagođavanje nekim novim političkim programima.

Treba izdvojiti i informacije o donošenju Ustava SFRJ iz 1974. godine, koji je, po revizionističkim tumačenjima prošlosti, bio uvod u raspad države. Znači, afirmiše se teza da do raspada SFRJ nije došlo zbog ekonomske neodrživosti federacija i snaženja nacionalnih politika već zato što je Ustav iz 1974.

Odnos prema NATO alijansi je veoma važan element revizionističkog narativa cijele emisije o čemu svjedoči i podatak da je u emisiji od 5. juna izostavljena informacija o prijemu i punopravnom članstvu Crne Gore u ovaj savez.

godine otvorio put za raspad države. Tako se u emisiji *Ljudi i događaji* objašnjava²⁶ da je ovim ustavnim rješenjima "zemlja konfederalizovana", što je netačna i problematična tvrdnja, jer je SFRJ i pored značajnog proširenja ovlašćenja republika i pokrajina ostala federativna, a ne konfederativna država.

Identičan narativ se prepoznaje i u informaciji o proglašenju amandmana na Ustav Srbije u martu 1989. godine, kojima je Slobodan Milošević ukinuo autonomiju Vojvodine i Kosova. U emisiji se ovaj događaj objašnjava kao pokušaj zvaničnog Beograda da "pokrajina-ma oduzme mogućnost veta na ustavne promjene", što je sporno i netačno. Kako bi se naglasio uspjeh Slobodana Miloševića u ustavnoj reformi, autori emisije na RTCG pojašnjavaju da je "revizija Ustava dovela do masovnih demonstracija Albanaca". S druge strane, kada se govori o amandmanima na Ustav Slovenije i Hrvatske govori se o "separatizmu i secesiji".

U tom dijelu, postoji dodatna neistina iskazana informacijom da je "prva država koja je priznala secesiju Hrvatske bila Vatikan". Naime, Slovenija i Hrvatska su se prvo međusobno priznale, nakon čega je nezavisnost ovih zemalja 19. decembra 1991. godine priznao Island, a Vatikan i Njemačka 13. januara, dok su ostale države Evropske unije to učinile 15. januara. Insistiranje na tezi da je Vatikan prvi priznao Hrvatsku teži da podgrije raširene revizionističke narative o tzv. "Vatikanskoj zavjeri" i konstantnoj potrebi Katoličke crkve da, navodno, ruši jedinstvo jugoslovenskih naroda.

Snažan ideološki i politički uticaj imaju i informacije koje se odnose na rat u Hrvatskoj, a u kojima se opravdava i relativizuje secesionizam srpskih zajednica u Hrvatskoj. Pobuna srpskog stanovništva u Kninskoj krajini, tzv. "Balvan revolucija" iz avgusta 1990. godine opravdava se navodnim napadom "specijalnih snaga hrvatske policije na policijske stanice u opštinama Obrovac i Benkovac, nakon čega su Srbi odgovorili podizanjem barikada na saobraćajnicama". Ove tvrdnje nijesu tačne, jer su barikade podignute nakon odluke Vlade Hrvatske da u Knin pošalje dodatne policijske snage, na šta su Srbi odgovorili podizanjem barikada. U informaciji o vojno-policijskoj akciji Oluja nema objašnjenja da joj je prethodio pokušaj sklapanja mirovnog ugovora, koji su predstavnici Srba u Hrvatskoj odbili. To je bio čuveni sporazum Z4 koji je Srbima u Hrvatskoj nudio široku autonomiju i određenu vrstu samouprave.

Insistiranje na netačnoj tezi da je Vatikan prvi priznao Hrvatsku teži da podgrije raširene revizionističke narative o tzv. "Vatikanskoj zavjeri".

²⁶ Na današnji dan 1974. Godine, u Skupštini SFRJ proglašen je Ustav za koji je rečeno da je "nova etapa u razvoju jugoslovenskog socijalističkog samoupravljanja", kojim je zemlja konfederalizovana.

Nejasne granice istine

Zabrinjavajući element u koncipiranju emisije je objavljivanje velikog broja informacija sa netačnim sadržajem ili informacijama izvan istorijskog konteksta, što je nedopustivo za naučno-obrazovne emisije, a posebno one koje se emituju na javnom servisu.

Takođe, primjetno je i neselektivno ponavljanje određenih informacija u više različitih objava, što utiče na kvalitet sadržaja i gubitak fokusa. Ta neselektivnost u izboru informacija onemogućava gledaocima da prepoznaju značaj pojedinih događaja, ličnosti i procesa. U situaciji u kojoj informacije nijesu jasno kontekstualizovane, gledaoci mogu biti navedeni na pogrešno tumačenje, jer takav pristup doprinosi stvaranju pristrasnih i manipulativnih interpretacija. Veoma je važno da emisije ovoga tipa imaju tačne, provjerljive, na naučnim argumentima zasnovane informacije, koje bi omogućile nepristrasno razumijevanje relevantnih tema.

Evo nekih informacija koje ukazuju na ovaj problem.

Na primjer, 2. januara objavljena je informacija o potpisivanju mirovnog plana za bivšu Jugoslaviju, tzv. *Vensovog plana*, koji su, po tom tumačenju, potpisali Slobodan Milošević i Franjo Tuđman. To je netačna informacija, jer je tzv. Vensov plan između predsjednika Srbije i Hrvatske potpisan u Ženevi 23. novembra 1991. godine, a 2. januara su predstavnici dvije strane u Sarajevu potpisali *Sporazum o implementaciji*. Takođe, izostalo je pojašnjenje da ovaj sporazum nikada nije zaživio, odnosno da je poput desetine drugih mirovnih inicijativa završio bezuspješno, pa čudi i zašto je u takvom nizu baš ovaj istaknut.

Dalje, u informaciji od 15. januara navedeno je da je engleski kralj Henri VIII, na ovaj datum, 1535. godine preuzeo vrhovno poglavarstvo nad crkvom, prekinuo veze sa Vatikanom i Rimom i proglasio se za vrhovnog vladara engleske crkve. Ova informacija je netačna, jer je Aglikanska crkva formirana u novembru 1534. godine usvajanjem tzv. Zakona o supremaciji (*Act of Supremacy*).

U informaciji od 16. januara objavljeno je da je 1832. godine vladika i gospodar Crne Gore Petar II Petrović Njegoš ukinuo guvernadurstvo, što je samo djelimično tačno, jer je Guvernadurstvo ukinuto 1830. godine prilikom preuzimanja vlasti od strane Petra II, a 1832. godine došlo je do protjerivanja guvernadura Vuka Radonjića, koji je uz pomoć Austrije pokušao da izvede prevrat. U informacijama o guvernadurstvu koje se spominju na šest mjesta nedostaje objašnjenje: šta je guvernadurstvo, kada i zbog čega je osnovano, i koja je bila funkcija ovog organa.

Nepotpuna je i informacija o prihvatanju *Stege* na Opšecnogorskom zboru 1796. godine, jer se navodi da taj dokument *„sažima suštinu crnogorske ratne etike i ciljeve oslobodilačke borbe“*, čime je relativizovana

Zabrinjavajući element u koncipiranju emisije je objavljivanje velikog broja informacija sa netačnim sadržajem ili informacijama izvan istorijskog konteksta, što je nedopustivo za naučno-obrazovne emisije, a posebno one koje se emituju na javnom servisu.

ključna, istorijska funkcija ovog dokumenta - zakletva crnogorskih plemena na zajedništvo u borbi protiv Osmanlija.

Netačna i neprecizna informacija objavljena je 19. aprila da revolucionara Marka Mašanovića smatraju "osnivačem Komunističke partije Jugoslavije u Crnoj Gori".

Svoje mjesto u pregledu informacija za 2024. godine našla je i ona o navodnom oslobođenju Pljevalja od Osmanskog carstva, na pravoslavni praznik Sveta Petka²⁷, što je istorijski falsifikat iskorišten da bi se kao dan opštine Pljevlja predložio 27. oktobar. Identičan revizionistički narativ iskorišten je i u emisiji *Ljudi i događaji*, u kojem je pored netačne informacije, o navodnom oslobođenju Pljevalja 27. oktobra 1912. i 27. oktobra 1918. godine, objavljena i pjesma o "zagrljaju kraljevine srpske dvije" u Pljevljima, a koja je, takođe, dio dnevno-političke simbolike vezane za ovo pitanje.

Tendencija da se emisija *Ljudi i događaji* koristi za podršku oblikovanju savremenog političkog diskursa može se pratiti i u drugim objavama. Na primjer, posebno je zanimljiva informacija koja referira na aktuelno političko pitanje dvojnog državljanstva, koje je iskorišteno da se objavi grub i nestinit falsifikat. U emisiji od 6. jula objavljena je informacija o izmjenama Zakona o državljanstvu, kojim je, kako se navodi, "ukinuto pravo dvojnog državljanstva". Informacija je netačna, jer ovim izmjenama nije ukinuto pravo na dvojno državljanstvo, već su isključivo precizirani uslovi pod kojima je dvojno državljanstvo u Crnoj Gori moguće. Simptomatično je da autori emisije od više stotina usvojenih Zakona u Skupštini Crne Gore izdvajaju samo jedan – Zakon o državljanstvu, i da se na osnovu te informacije oblikuje manipulativan narativ, što potvrđuje dnevno-političku instrumentalizaciju naučno-obrazovnog programa na javnom servisu.

Slična politizacija se može registrovati i kod informacija vezanih za Ukrajinu, u kojima se afirmiše proruska imperijalistička propaganda prisutna u proruskim medijima. U informaciji od 18. marta govori se o navodnom "prisajedinjenju" Krima Rusiji, bez ijednog objašnjenja da je taj čin učinjen mimo svih međunarodnih pravila i da se radi o agresiji na jednu suverenu državu. Očekivano, iako neopravdano, u pregledu nema informacija o ruskoj agresiji na Ukrajinu iz 2022. godine, ali su autori emisije otvoreno propagirali prorusku kampanju koja dehumanizuje Ukrajinu i njeno stanovništvo. Najbolji primjer te vrste relativizacije je informacija od 2. maja u kojoj je navedeno da su "pripadnici ukrajinskih radikalnih desničarskih organizacija" izazvali požar u Odesi u kome je poginulo "48 proruskih demonstranata dok je više od 200 ranjeno". Očigledna politička pristrasnost u ovoj informaciji naslanja se na rusku propagandu koja Ukrajince predstavlja kao desničare i fašiste koji napadaju mirne demonstrante. Aneksija Krima se prikazuje i objašnjava kao legitiman čin povratka teritorija, "koje je Hruščov 1954. predao Ukrajini", dok se ukrajinska strana označava kao agresivna i ekstremna, a Rusi se opisuju kao žrtve.

Namjernom selekcijom činjenica i korišćenjem emocionalno obojenog jezika, objave ne služe informisanju već manipulaciji – ciljano se i neprimjereno utiče na percepciju gledalaca kako bi se afirmisali politički narativi koji nijesu utemeljeni na činjenicama, već na propagandnim interesima.

²⁷ 27. oktobra 1912. godine, na pravoslavni praznik Svetu Petku, Pljevlja su nakon 449 godina ropstva oslobođena od Turaka. "Cetinjski vjesnik" tim povodom objavio je stihove Dimitrija Jevtovića Polimca kojima između ostalog kaže: "Pljevlja moja veselte se! Srećna kao nikad prije, u vami se zagrljše kraljevine srpske dvije...". Zanimljivo je da su Pljevlja na isti dan oslobođena i od austrougarske okupacije 27. oktobra 1918. godine.

04

Zaključci i preporuke

Neispunjeni standardi javnog servisa

Analiza sadržaja emisije *Ljudi i događaji*, koja je tokom 2024. godine emitovana na RTCG, ukazala je na višestruke probleme u selekciji, prezentaciji i interpretaciji informacija.

Utvrđeno je da emisija ne ispunjava osnovne kriterijume naučno-obrazovnog programa, koji podrazumijeva publikovanje sadržaja zasnovanog na naučno potvrđenim i relevantnim podacima, prezentovanim bez ideološke i političke pristrasnosti. Ukupno gledajući, to ne doprinosi unaprijeđenju znanja i obrazovanja gledalaca uz razvoj njihovog kritičkog mišljenja.

Objavljeni sadržaj, posebno oni istorijski i politički, nijesu predstavljeni u širem kontekstu koji bi omogućio njihovo razumijevanje, već najčešće dolazi do selektivnog izdvajanja podataka koji posljedično iskrivljuju pravu sliku.

Registrovano je favorizovanje određenih narativa i istorijskih interpretacija, koji su u funkciji dnevne politike, uz izostanak sadržaja koji bi motivisali gledaoce na analitičko i kritičko razmišljanje.

Primjetna je disproporcija u selekciji tema, kako po nacionalnom ključu, tako i po odnosu prema određenim temama, koji je nerijetko kontroverzan.

Ovo prati i identifikacija konkretnih nedostataka. To se odnosi, prije svega, na nedovoljnu zastupljenost sadržaja iz crnogorske istorije, tradicije i kulture, kao i selektivnost u izboru i interpretaciji određenih tema, a što ukazuje na pristrasnost u uredničkoj politici. Istorijski događaji relevantni za crnogorsku državnost i kulturni identitet često su zanemareni ili tretirani marginalno.

Jasna je tendencija selektivnog prezentovanja sadržaja bez adekvatnog istorijskog konteksta, što neminovno vodi pogrešnoj ili iskrivljenoj percepciji prošlosti.

Teme iz antifašističkog naslijeđa Crne Gore samo su djelimično obrađene, čime se minimizira značaj i savremena funkcija antifašističkog naslijeđa. U njihovoj obradi i prezentaciji evidentan je trend dekontekstualizacije i relativizacije ključnih događaja i ličnosti crnogorske antifašističke tradicije.

Interpretacija događaja iz 90-ih godina XX vijeka pokazuje izražen revizionistički pristup, sa politički obojenim i manipulativnim narativima, što ometa kritičko razumijevanje tog perioda i proces pomirenja. U tom kontekstu, posebno brine način interpretiranja ratnih sukoba u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Kosovu, kao i odnos prema ratu u Ukrajini i NATO alijansi, a što dodatno naglašava ukupno problematičan urednički pristup.

Preduslovi za naučno-obrazovni karakter emisije

Kako bi se u budućnosti izbjegle kontroverze, problemi i politički instruisan pristup u emisiji *Ljudi i događaji* na RTCG-u, potrebno je obezbijediti sljedeće:

- adekvatnu zastupljenost crnogorske istorije, kulture i naslijeđa, da bi emisija ispunila svoju naučno-obrazovnu svrhu, a što podrazumijeva i da ovi sadržaji čine minimum 50% ukupnih sadržaja, uz definisanje jasnih kriterijuma selekcije informacija;
- profesionalnu selekciju informacija, koja će se zasnivati na provjerljivim i naučno potvrđenim činjenicama, oslobođenu političkih, ideoloških i ličnih uticaja;
- cjelovit i kontekstualizovan prikaz informacija, koji gledaocima omogućava da steknu sveobuhvatno i uravnoteženo razumijevanje obrađenih tema, bez prostora za politički obojene i/ili manipulativne narative;
- neselektivan i principijelan pristup interpretaciji antifašističkog naslijeđa Crne Gore, kao i događaja vezanih za naslijeđe 90-ih, uključujući afirmaciju crnogorske antifašističke tradicije i otklon od revizionizma i istorijskog relativizma;
- uvođenje nezavisne i stručne recenzije sadržaja planiranih za emitovanje, koja bi predstavljala dodatni mehanizam za osiguranje nepristrasnosti, objektivnosti i većeg nivoa kvaliteta sadržaja ovom segmentu programa.

Primjenom ovih preporuka, emisija bi dobila istinski karakter relevantnog naučno-obrazovnog programa, koji bi istovremeno doprinio očuvanju i afirmaciji crnogorskog kulturnog i istorijskog identiteta, te pružio gledaocima priliku da se informiše na tačan, kritički i edukativan način.

